

## EVLİYA ÇELEBİNİN SEYAHATNAMESİNE GÖRE YESEVİ GELENEĞİNİN HACI BEKTAŞ-I VELİ TARAFINDAN ANADOLUYA TAŞINMASI

*Transmitting of the Yesevi Tradition by Hacı Bektaş-i Veli to Anatolia according to the  
Evliya Çelebi's Seyahatname*

### Der Transfer der Yesevi-Tradition nach Anatolien durch Hacı Bektaş-ı Veli nach der Seyahatname von Evliya Çelebi

Kader ALTIN \*  
Nazan AYDOĞDU \*\*

ÖZ

13. yüzyılda Anadolu da Selçuklu Sultanları tasavvufun gücünü fark etmiştir. Toplumun en üst kademesinden en alt kesimine kadar ulaşmanın yolunun tasavvuf olduğunu bilmişlerdir. Moğol istilası nedeni ile Anadolu'ya gelen Türkmen toplulukları çeşitli akımlara mensup mutasavvıf ve dervişlerin buraya gelmesine neden olmuştur. Genç ve dinamik bir devletin hâkimiyet sahasında kendilerine yeni bir yaşam alanı oluşturan dervişler, Selçuklu Sultanlarının kendilerine karşı izlemiş oldukları siyaset nedeniyle Anadolu, tasavvuf fikrinin hızlı bir şekilde yayılmaya başladığı bir merkez haline gelmiştir.

Horasan, Harezm Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya göç eden zümrelerin arasında çok fazla mutasavvıf, âlim ve sanatkâr vardır. Bu zümre, 13. yüzyıl Anadolu'sunun sosyokültürel hayatının yeni bir oluşum safhasına girmelerine öncülük etmiştir. Anadolu geleneğinin oluşmasında

\* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Anabilim Dalı, kpolat@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4874-0652.

\*\* Doktora Öğrencisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, nazanyaga@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3961-2616.

Ahmed-i Yesevi önemli bir isimdir. Anadolu geleneğinde Ahmed Yesevi gibi Mevlana, Şems, Hacı Bektaş Veli gibi birçok manevi rehberin etkisi büyüktür. Bu önemli tasavvuf erbabı sayesinde tasavvufi gelenekler Anadolu’da yaygınlaştırılmıştır. Anadolu insanının farklı kesimleri ile ilişkili olan bu ve benzeri manevi rehberler, Hz. Peygamberin getirmiş olduğu ilkeleri toplum hayatında yer etmeyi amaçlamıştır. Bu amaçlar doğrultusunda da insan tabiatına nüfuz etmeye çalışmışlardır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde “*Ceddimiz Türk-i Türkan Hoca Ahmed Yesevi Hazretleri*” şeklinde Ahmed-i Yesevi ismini sık kullandığı gibi kendisinin de onun soyundan olduğunu eserinde belirtmektedir. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Ahmed-i Yesevi geleneği ile ilgili günümüze ışık tutacak mahiyette bilgilere yer vermiştir. Bu çalışmamızda Evliya Çelebi Seyahatnamesine göre Ahmed-i Yesevi ve Hacı Bektaş Veli arasındaki ilişkinin Anadolu tasavvuf hayatına nasıl yansıdığını dönemin kaynakları ile ortaya koymaya çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Evliya Çelebi, Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Anadolu.

## ABSTRACT

In the 13<sup>th</sup> century, the Seljuk sultans in Anatolia realized the power of the Sufism. They knew that Sufism was the way to reach the highest and lowest levels of society. The Turkmens who came to Anatolia due to the Mongol invasion caused Sufis and dervishes belonging to various movements to come to this region. Dervishes, who created a new living area for themselves in the region of the domination of a young and dynamic state, turned Anatolia into a centre where the idea of Sufism began to spread rapidly due to the Seljuk sultans' policy against them.

Among the groups that migrated into Anatolia through Khorasan, Khwarazm Azerbaijan, there were many Sufis, scholars and craftsmen. This group led them to enter a new formation aspect of the socio-cultural life of the 13<sup>th</sup> century's Anatolia. Ahmed-i Yesevi is an important name in the formation of the Anatolian tradition. As well as Ahmet Yesevi, the influence of many spiritual leaders, such as Mevlana, Şems, Hacı Bektaş-i Veli, is great in the Anatolian tradition. Sufi traditions emerged and gained an important place in society owing to these important Sufi scholars. These and similar spiritual leaders, who were related to different segments of the Anatolian people, have tried to influence human nature with the methods they have applied by aiming to include in social life the principles of the Prophet. In his Seyahatname, Evliya Çelebi frequently uses the name of Ahmed-i Yesevi in the form of "*Ceddimiz Türk-i Türkan Hoca Ahmed Yesevi Hazretleri*", and states in his work that he is a descendant of him. Evliya Çelebi has included information about the Ahmed-i Yesevi tradition in his Seyahatname that can shed light on the present. Our study tries to reveal, with the sources from this time period, how the relationship between Ahmed-i Yesevi and Hacı Bektaş Veli affected the Anatolian Sufi life according to the Evliya Çelebi's Seyahatname.

**Keywords:** Evliya Çelebi, Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Anatolia.

## ZUSAMMENFASSUNG

Im 13. Jahrhundert erkannten die seldschukischen Sultane in Anatolien die Macht des Sufismus. So waren sie sich bewusst, dass der Sufismus das Mittel war, von der Spitze der Gesellschaft aus auch deren Basis zu erreichen. Als große Scharen von Turkmenen im Zuge der mongolischen Invasion nach Anatolien kamen, veranlasste dies auch Sufis und Derwische verschiedener Strömungen hierher zu kommen. Die Derwische versuchten, sich im Herrschaftsbereich eines jungen und dynamischen Staates einen neuen Lebensraum zu schaffen. Aufgrund der Politik, die die seldschukischen Sultane in Bezug auf die Derwische verfolgten, entwickelte sich Anatolien zu einem Zentrum, in dem sich die Idee des Sufismus rasch zu verbreiten begann.

Unter über Chorasán, Khwarezm und Aserbaidschan nach Anatolien einwandernden Menschengruppen befanden sich viele Sufis, Gelehrte und Künstler. Diese Gruppen spielten eine führende Rolle dabei, das soziokulturelle Leben im Anatolien des 13. Jahrhunderts auf eine neue Stufe zu tragen. Eine wichtige Persönlichkeit bei der Entstehung der anatolischen Tradition war Ahmed Yesevi. Neben diesem gab es zahlreiche andere einflussreiche spirituelle Führer wie Mevlana, Shams und Hacı Bektaş Veli. Durch das Wirken dieser sufistischen Meister entstanden die sufistischen Traditionen und gelangten zu großer gesellschaftlicher Bedeutung. Sie interagierten mit verschiedensten Gruppen der anatolischen Bevölkerung und versuchten, mit ihren Methoden Einfluss auf die menschliche Natur zu nehmen, um die vom Propheten Muhammed überlieferten Prinzipien im gesellschaftlichen Leben zu verankern. Evliya Çelebi spricht in seiner *Seyahatname* („Reisebericht“) häufig von Ahmed Yesevi, den er als „*Unseren Vorfahren, den türkischen Meister Ahmed Yesevi*“ bezeichnet, und erwähnt zudem, dass er selbst dessen Nachkomme sei. In der *Seyahatname* finden sich Informationen über die auf Ahmed Yesevi zurückgehende Tradition, die auch ein Licht auf die Gegenwart werfen. In dieser Studie wird versucht, anhand der *Seyahatname* Evliya Çelebis aufzuzeigen, wie sich das Verhältnis zwischen Ahmed Yesevi und Hacı Bektaş Veli auf den Sufismus in Anatolien auswirkte.

**Schlüsselwörter:** Evliya Çelebi, Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Anatolien.

## Giriş

Türkistan ve Horasan bölgesinden göç eden Türkmen toplulukları 11. yüzyılın sonlarına doğru hızlı bir şekilde Anadolu topraklarına yerleşmişlerdir. Özellikle de stratejik öneme sahip olan bölgelere yerleşen dervişler tekkelerini burada kurup irşad faaliyetlerine başlamışlardır. Dervişlerin Anadolu'daki Türk devletlerinin teşekkülü sürecinde onların İslamiyet'i benimsemelerine ve Türklerin birlik ve bütünlük kazanmasına önemli katkıları olmuştur. Anadolu'nun önemli şehir ve kasabalarına yerleşmiş olan tarikatların öncelikle bürokrat ve aydın zümreler ile teması geçmiş, akabinde ise halk ile yakın temas kurmuşlardır. Tarikatlar ile medreselerin, şehirlerde yoğunlaşması şehirde yaşayan halkların göçebe ve köylü halka nazaran dini ve kültürel bir birliğe sahip olmalarını sağlamıştır. Bu durum ise merkezden uzak yerlerde ikamet eden ve daha çok gelenekleri ile yaşayan Türkmenler, Türk olan şeyh ya da dervişleri kendilerine model almışlar ve yaşamlarını da onların direktifleri doğrultusunda idame etmişlerdir (Çetin, 1990:13). Bu dönemde medreseler Arapça ve İslam dininin öğretildiği önemli saygın mekânlardır fakat medreseler ve ilmiye sınıfı mensupları, erdemli bir toplum yetiştirmede yetersiz kalmışlardır. Meydana gelen bu boşluğu ise topluma İslam ahlakını aşıl原因an tekke ve tarikat ehli kişiler doldürmüştür. Hatta çoğu bölgede tekkeler tekke eğitimi vermek amacının yanı sıra medrese görevini de yerine getiren eğitim kurumları haline dönüşüp iki alanı aynı yerde birleştirme yoluna gitmişlerdir (Kavak, 2017:137). Anadolu'ya gelen dervişler yalnız tekke, zaviye ve seyahat halinde olan zümreler değildir. Bunlar içinde büyük çoğunluğu tarikat mensupları da yer almaktadır. Bunlar ise evlerinde yaşamakta ve zaman zamanda tekkelerdeki zikirlere katılmaktadır. Bu şekilde toplumun içinde herhangi biri olarak yaşamakta ve toplumun sosyal bünyesini de etkilemeyi başarmışlardır. Anadolu'da yer edinen bu dervişler kendi gelenek ve göreneklerini de beraberinde getirmişlerdir. Hatta Anadolu'ya gelen bu sufi çevreler kendi isimlerinde yerleşim yeri kurmuşlardır. Örneğin Seydişehir'i kuran Seyyid Haruri, Larende kazasında kendi isminde bir köy kuran Şeyh Hacı İsmail gibi isimler Anadolu topraklarında sadece sıradan dervişler değil etkin ve nüfus sahibi kişilerin de varlığı söz konusu olmuştur (Barkan, 2015:26).

Orta Asya'dan gelip batıya doğru göç eden Türkmen gruplar öncelikle Irak ve Suriye bölgelerine yerleşmiştir. Burada büyüyen ve kuvvetlenen tasavvufi ekollerin faaliyet alanında yer almışlar ve giderek sayıları artan tarikatların ve tekkelerin Türkler arasında yaygınlık kazanmasını sağlamışlardır. Zaman içerisinde bu tekkelerde sayısız Türk mutasavvıf yetişmiş ve irşad faaliyetine başlamıştır. Bu müesseselerde faaliyet

gösteren mutasavvıfların, yöneticiler tarafından saygı duyulup desteklendiği gibi toplumsal olarak da kabul görmüşlerdir. İbn Batuta, Seyahatnamesinde Anadolu da yer alan tasavvufi çevrelerin ve tekkelerin varlığı ile ilgili birçok bilgi vermektedir. Örneğin bu seyahatnamede esnaf teşkilatı içerisinde yer alan Ahilik başta olmak üzere, tarikatların ne ölçüde yaygın olduğu ve günlük yaşam içinde önemli bir yeri olduğu bilgisi mevcuttur (Batuta, 2010: 403-410, 415-416; Cahen, 1986: 591; Çağatay, 1982: 428-429; Taeschner, 1953-1954; Akbıyık, 167).

### **Ahmed-i Yesevi**

Ahmed-i Yesevi Kazakistan'ın güneyinde yer alan Doğu Türkistan'ın Sayram kasabasında 1099 yılında dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta Sayram kasabasında eğitimine başlayan Yesevi öncelikle babası Şeyh İbrahim'den sonrasında da Sayram kasabasının saygın ve önemli ismi olan Şehabettin İsficabi'den ders almıştır. Eğitimine daha sonra Yesi ve Buhara şehrinde devam etmiştir. Yesi şehrinde tanışmış olduğu Arslan Baba ile Buhara şehrinde tanışmış olduğu şeyh Yusuf'u Hemedani'den dersler alarak tasavvufi hayatına şekil vermiştir (Kavak, 2017:136).

Türk sufiler arasında önemli bir konumda olan Hoca Ahmed-i Yesevi, Yusuf Hemedani'nin seçkin öğrencilerindendir (Yaman, 2015: 13-20, 36-49). Hoca Ahmed-i Yesevi Türk toplumunun samimi bir inanç ve yüksek bir ahlaki değere sahip olmanın tek yolunun tasavvuf olduğuna inanmıştır. Bu amaç doğrultusunda tasavvufun inceliklerini öğretmek için Türkistan halkına öncü olmaya karar vermiştir. Bu bölgenin dini yapısının yanında göreneklerini de iyi bilen Hoca Ahmed-i Yesevi, başlatmış olduğu tasavvufi çalışmanın küçük bir tekke faaliyeti şeklinde kalmamasını ve büyük bir harekete dönüşmesi amacıyla tasavvufi irşad faaliyetini Arapça ya da Farsça olmasından ziyade Türkistan toplumunun konuştuğu dil olan Türkçe ile yapılması kararını almıştır. Aynı zamanda Türkler içerisinde yaygın olan sözlü kültürü de iyi bilen Ahmed-i Yesevi din ve tasavvuf ile alakalı Türkçe hikmetli sözlerinin Orta Asya'da yayılmasına da öncülük etmiştir. Bu ise onun hedeflemiş olduğu ortak tasavvufi anlayışı gerçekleştirme fırsatına kavuşturmuştur. Ahmed-i Yesevi sade bir dil ile yazılan ve insanların ruhuna hitap eden hikmetleri çok kısa bir zaman da Türklerin gönlünde de yer etmesini bilmiştir. Ahmed-i Yesevi den sonra hikmetlerini ezberleyerek ya da el yazmaları şeklinde çoğaltarak bunlara da “Yesevihan” ismini vererek yaymışlardır. Hikmetlerin ezberden okunma geleneği Doğu ve Batı Türkistan'da halen sürdürüldüğü bilinmektedir (Eraslan, 1989:159-161). Ahmed-i Yesevi irşadları etrafında oluşan “Yeseviye Tarikatı”, Türkistan bölgesinde geniş

sahalara ulaşmıştır. Yetiştirmiş olduğu öğrencilerini, Anadolu'ya gönderip İslam kültürü ve tasavvufun yayılmasında etkili olmuştur. Yesevilikten doğan pek çok tarikatta asırlarca gerek Orta Asya gerekse de Anadolu'da Türk insanının manevi yönünü beslemiştir (Özköse, 2008: 95). Ayrıca Ahmed-i Yesevi'nin Anadolu'daki irfan medeniyetine katkısı sadece yetiştirmiş olduğu halifelerin aracılığıyla değil aynı zamanda Divan-ı Hikmet ve Fakr-name eserinin Anadolu'da karşılık bulmasıyla da gerçekleşmiştir (Ersoy, 1996: 1005).

Fuat Köprülü İslam'ın tasavvuf aracılığıyla Türkler arasında yer edinmesini Ahmed Yesevi'nin şu ifadeleriyle belirtmektedir: *“Ahmed-i Yesevi'nin Türk tarihindeki önemi, İslamiyet'in Türkler arasında yayılmaya başladığı asırlarda, onlar arasında ilk defa bir tasavvuf mesleği vücuda getirilerek ruhlar üzerinde asırlarca hüküm sürmüş olmasındadır.”* (Köprülü, 1978:212; Köprülü, 1916:61-64; Türer, 1996).

Hoca Ahmed-i Yesevi 'ye izafen Yesevilik ismini alan bu tasavvufi girişim Orta Asya Türklerinin dini yaşamının yanı sıra toplumsal ve siyasal birliğine de katkı sağlamıştır. Ahmed-i Yesevi'nin Türk toplumu için yürüttüğü bu bilinçli tebliğ ve irşad faaliyeti Türk dünyasının gelecekteki din, dil, kültür yaşamına ve millî kimliğin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır (Türer, 1996:222).

### **Hacı Bektaş-i Veli**

Anadolu evlîyalarından Hacı Bektaş-i Veli 645-646/1248 senesinde Horasan'da dünyaya gelmiştir. 1281 yılında da Anadolu'ya gelerek irşad faaliyetlerinde bulunmuş ve daha sonra 1337 yılında Kırşehir'in Sulucakarahöyük kasabasında vefat etmiştir (Cami, 1998: 222; Mert, 2000: 14). Menkıbelere göre Hacı Bektaş-i Veli'nin Ahmed-i Yesevi'nin müridi ve takipçisi olarak kabul edilmektedir. Ahmed-i Yesevi ve Hacı Bektaş-i Veli ile ilgili ilk önemli ve ciddi araştırmalar Fuat Köprülü tarafından yapılmıştır. Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, “Bektaşiliğin Menşeleri” (Köprülüzade, 1925/8: 121-140). “Mısırdaki Bektaşilik” (Köprülü, 1939/6:13-40) gibi kaleme aldığı eserleri bu alandaki önemli bilimsel çalışmalardır.

Ahmed-i Yesevi ile Hacı Bektaş Veli ikilisinin aralarındaki ilişkiyi açıklarken öncelikle dut ağacı menkıbesi ikili arasındaki yakınlığı göstermesi açısından son derece önemlidir:

*“.. Hacı Bektaş Veli Külliyesi... Tarih kokan, ruh kokan maneviyat kokan bir mekân. Bahçede ihtiyar esrarengiz görünümü, bir dut ağacı var. Oradaki bir görevliye sordum. Nedir bu*

*ağaç, bir özelliği var mıdır? dedim. Heyecanlandı, gözlerinin içi güldü, şöyle cevap verdi: Bu ağaç, Horasan'dan Ahmed Yesevi ocağından fırlatılan ucu yanmış sopadır. Gelip buraya düşmüş, sonra yeşermiştir. Bu işareti bulan Hacı Bektaş da buraya yerleşmiş, tekkesini kurmuştur. Bu ağaç o gün bu gündür yaşamaktadır. Hemen o meşhur menkıbeyi hatırladım. Hani Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş'ı Anadolu'ya görevlendirmişti de orada bulunan erenlerden biri, ortada yanmakta olan ateşten bir odun (köseği=eğsi) alıp Rum , ülkesine yani Anadolu'ya doğru fırlatmıştı, o odun bir dut ağacı dalydı. Suluca Karahöyük'e sonradan Hacı Bektaş tekkesi olacak yere düşmüştü. Vilayetname şöyle der "(Demirci, 1994:41-44). "O ağaç hala, durur, yukarı ucu yanıktr. "(Veli, 2019:16-17).*

Anadolu ya fırlatılan **"köseği=eğsi motif"** Hacı Bektaş-i Veli Vilayetnamesi, Hacım Sultan Vilayetnamesi (Gülerer, 2014:153-154) Saltukname (Rumi, 1990), Hoca Ahmed-i Fakih Menkıbesinde (Mazıoğlu, 2000: 459-464; Fakih, 1974) de geçmektedir. Orta Asya erenlerinin Anadolu coğrafyasına göndermiş oldukları bir meşaledir (Mazıoğlu, 2000:99-105).

Aşıkpaşazade'nin vermiş olduğu bilgilere göre; Hacı Bektaş Veli'nin Horasan bölgesinden Menteş ismindeki kardeşi ile birlikte Sivas'a geldiğini, Baba İlyas'ı ziyaret ettiğini sonrasında ise Kırşehir'e ulaşıp Kırşehir'den de Kayseri şehrine geldiğinden bahsetmektedir. Kardeşi Menteşe'nin Kayseri'den Sivas'a dönerken şehit düştüğünün bilgisini de bizlere aktarmaktadır. Ayrıca Hacı Bektaş'ın Kayseri şehrinde Karahöyük'e gittiğini ve orada vefat ettiği bilgisini vermiştir (Aşıkpaşaoğlu, 1992:164-165). Yine Hacı Bektaş-ı Veli'nin Ahmed-i Yesevi'nin müridi olduğuna dair bilgi Gelibolu Mustafa Ali'nin Kühü'l Ahbar adlı eserinde de rastlamaktayız (Aşıkpaşaoğlu, 1992:164-166; Köprülü, 2020:81,101-102).

Ahmed-i Yesevi ve Hacı Bektaş-i Veli'nin aralarındaki ilişkileri Kühü'l Ahbar'dan kısaca aktaracak olursak şöyledir: *"Hacı Bektaş-i Veli'nin babası Seyyid Muhammed Nişabur'a yerleşmesinden sonra şehrin seçkin insanlarından olan Şeyh Ahmed'in kızı olan Hatme ismindeki genç kızla evlenir. Bu evlilikten Hacı Bektaş Veli dünyaya gelir. Hacı Bektaş Veli'nin soyunu da Musa Kazım'dan dolayı ehl-i beyte dayandırılır. Ahmed-i Yesevi'nin önemli ve seçkin halifelerinden olan Şeyh Lokman Horasan bölgesinde önemli bir isimdir. Dedesi ise Hacı Bektaş Veli'yi Şeyh Lokman'a talebe olarak verir. Hacı Bektaş Veli gerekli tüm bilgileri bu şeyhden öğrenir. Şeyh Lokman Perende'nin Hacı Bektaş Veli'ye Ya merhaba Hacı Bektaş Veli demesinden sonra Hacı lakabını alır. Ahmed-i Yesevi Yesu şehrine yerleşmesinden sonra 99 bin müridi veengin bilgisiyile Türkistan bölgesinde önemli isim olur. Her vakit ahnının teri ile kazanç sağlar ve boş zamanlarında ise ağaçtan kepçe, tabak, kaşık yapar. Hacı Bektaş Veli Ahmed-i Yesevi'den almış*



*olduğı görev dabilin de Anadolu'ya gitmeyi akabinde almış olduğı buyruk ile Sulucakarahöyükü kendine yurt edinir Öncesinden Necef, Mekeke, Kudüs, Halep, Elbistan şehirlerini ziyaret ederek sonrasında Kayseri'ye gelir.”*(Köprülü, 2020:86,104-111; Aktan, 1993:13-22; Gelibolu, 1997:88-96,125).

Gelibolu Mustafa Ali'nin Kühü'l Ahbar adlı eserinde Hacı Bektaş-i Velinin, Ahmed-i Yesevi ekolünün önderi olduğı Anadolu'ya ne şekilde ve nasıl gönderdiğini hangi güzergâhları takip edip Anadolu'ya nasıl ulaştığını anlatan Gelibolulu Mustafa Ali sonrasında da kerametlerinden Tapduk Emre ve Yunus Emre ile buluşmalarından da bahsedilmiştir (Gelibolu, 1997:96,215).

Evliya Çelebi, eserinin birçok yerinde Ahmed-i Yesevi'nin Hacı Bektaş Veli'yi kendi tabiriyle Rum'a yani Anadolu'ya yönlendirdiğine değinir. Hacı Bektaş Veli ile Anadolu'ya gelen Yesevi halifelerinin Anadolu'da türbelerinin olduğundan bahseder. Hacı Bektaş-i Veli ile Horasan'dan gelen erler ile Ahmed-i Yesevi halifelerinin Anadolu'nun fethine katıldığını, fetihlerde ise büyük faydalar sağladığını kaydeder. Seyahatnamede Orhan Gazi döneminde Ahmed-i Yesevi'nin Horasan bölgesindeki halifelerinden olan Hacı Bektaş Veli'yi 300 er ile birlikte “*Var Orhan Bey ile Rum katibi ol ya Bektaş*” şeklindeki ifadesiyle Anadolu'ya gönderdiğini eserinde kaydetmektedir. Bu isteğın üzerine Hacı Bektaş-i Veli yanındaki erler ile Bursa'nın fethine Orhan Gazi ile katıldıktan sonra İstanbul fethinde de bulunduğunu ayrıca Gazi Süleyman Bey'in isteğıyle ve Hacı Bektaş-i Veli'nin izni dahilinde 70 büyük evliyanın fetihlerde bulunduğunu eserinde ifade etmektedir (Çelebi, 2011:1/52, Öztürk, 2020:96).

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinin birçok kısmında Ahmed-i Yesevi'nin halifelerinden Hacı Bektaş-i Veli olduğunu belirtir ayrıca Hacı Bektaş-i Veli ile alakalı Seyahatnamesi'nde önemli bir kısım ayırdığını kaynaktan görmekteyiz. Nesebname-i Hacı Bektaş Veli konulu başlığında; Hacı Bektaş -i Veli'nin Hz. Muhammed'in soyundan olduğu, irşad faaliyetini de Ahmed-i Yesevi vasıtasıyla yaptığını, Orhan gazi döneminde yaşadığını ve bu dönemde vefat edip cenazesine de Orhan Gazinin bizzat katıldığını bahsetmektedir. Çelebi, Ahmed-i Yesevi'nin babası Şeyh İbrahim olmasına rağmen Yesevi'nin künyesini Muhammed Hanefi'nin oğlu olduğunu kaydetmesi Yesevi'nin Hz. Ali'nin soyundan geldiğini vurgulamak için kullanmış olmalıdır. Osmanlı Devleti'nin Söğüt şehrinden yaşadığını ifade eden Evliya Çelebi, Ahmed-i Yesevi'nin yetmiş kadar büyük veliyi Hacı Bektaş Veli'nin 700 dervişi ile beraber dua ile Osmanlı Devleti'ne hem destek hem de savaşılar katılarak fetihlerde bulunması amacıyla Anadolu'ya gönderdiğini eserinde ifade etmektedir.

Evliya Çelebi eserinde Hacı Bektaş-ı Velinin Bursa'nın fetihi sırasında Orhan Gazi ile olduğunu ve bu fetihle büyük galibiyet aldığını akabinde ise Hacı Bektaş Veli'nin Yeniçeri askeri ocağının kuruluş sürecin de rol aldığını aktarmaktadır. Evliya Çelebi, dervişlerin “*cibaz-ı fakir*” olan kubbe, elif, taç, hırka, seccade, çerağ, sofa ve âlemin Cebrail aracılığıyla cennetten getirip Hz. Muhammed'e verdiğini, sonra Hz. Ali'ye ve en son da Ahmed-i Yeseviye aktarıldığını kaydeder. Ahmed-i Yesevi, kendisine verilen bu sembol özelliği taşıyan emanetlerini herhangi bir halifesine vermeyerek; “*Bunların sahibi var, bizde emanettir. Sahibi ortaya çıkınca ona teslim ederiz*” şeklinde ifade etmiştir. Evliya Çelebi, Anadolu'da gezerken Yesevi dervişlerine ait rastladığı birçok türbe ve makamlar ile buralarda Yesevi dervişleri hakkında anlatılan menkıbeleri de eserine kaydetmiştir (Çelebi, 2011:1/52, 473,476,603,657; Çelebi, 2011:2/43-45; Çelebi, 2011:3/25-26).

Evliya Çelebi, Romanya'daki türbesinde ziyaret ettiği ve Allah yolunda cihat eden bir mücahit olarak övdüğü Sarı Saltık'ın Ahmed-i Yesevi halifelerinden olduğunu şu cümleleriyle aktarmıştır:

“*San Saltık Sultan, sadat-ı keiramandan bir ulu sultan idi. Bu bakirin ecdadı Türk-i Türkan Hoca Ahmed-i Yesevi hazretlerinin halifesidir. İsmi de Muhammed-i Buhari'dir. Pir-i Türkan Hoca Ahmed Yesevi hazretleri, Hac-ı Bektaş-ı Veli-i Horasani hazretlerini irşat edip Rum'a, Selçuklulara gönderdiğinde -Allah'ın hikmeti- Rum'a, Osmanlı döneminde gelip Orhan Gazî ile beraber gazâ etti. Daba . sonra ceddimiz pîran-ı Türkistan Hoca Ahmed-i Yesevi İbn Muhammed Hanefi, Hacı Bektaş-ı Veli'ye yardım etmesi için Muhammed-i Buhari'ye yedi yüz asker Horasan erlerinden vererek Rum'a/ Anadolu'ya gönderdi.*” (Çelebi,2011:1/656-657).

Evliya Çelebi, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Keliğra Sultan da denilen Sarı Saltık Sultan'ı Bursa'nın fethinden sonra yetmiş dervişiyle beraber Moskov, Leh, Çeh ve Dobruca bölgelerine gönderip Dobruca'da bulunan zalim idarecinin şerrinden insanları kurtarmasını ve o bölgeyi yurt edinmesini irşad etmiştir. Evliya Çelebi, Sarı Saltık'ın askerleriyle Kırım'a oradan da Moskofa ve Leh diyarına geçerek fetihler gerçekleştirdiğini, pek çok insanın İslam ile şereflenmesine vesile olduğunu Seyahatnamesi'nde kaydetmektedir. Saltık Bay künyesini San Saltuk Sultan'a Ahmed-i Yesevi'nin verdiğini ifade eden Evliya Çelebi, aslında San Saltık'ın isminin Muhammed Buhari olduğunu ifade etmektedir. Evliya Çelebi eserinde San Saltık Sultan hakkında bazı menkıbelere de yer vermektedir (Çelebi, 2011:2/158-162). Evliya Çelebi'nin verdiği bu bilgiler, Ahmed-i Yesevi'nin, Osmanlı'nın kuruluş döneminde etkili olan Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltık gibi seçkin dervişleri beraberinde gönderdiği ve sayıları

üç yüz ile yedi yüz olarak kaydedilen Horasan erenleri vasıtasıyla gerçekleştirdiğini kanıtlamaktadır:

“Belb, Bubara ve Horasan’da büyük atamız Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi halifelerindedir. Hattâ Hacı Bektaş-ı Velî Horasan’dan Anadolu’ya yönelerek 70 adet yüce merteye sahibi erenler ile Bektaş-ı Velî Bursa gazasına Orhan Gazî’ye geldiklerinde Hazret-i Sarı Saltık Bay ki, mübarek ismi Muhammed Bubarî’dir, onlar, Keligra Sultan ve bu Akyazılı Sultan Bursa’ya birlikte gelirler, fetihten sonra adı geçen erenler Rum diyarında Bektaş-ı Velî izniyle post sahibi olurlar. Akyazılı Sultan, Sultan II. Murad Han zamanında âbirete göç etmiştir.” (Çelebi, 2011:3/452-454). Evliya Çelebi eserinde Balkanlardaki Özi eyaleti seyahatini anlatırken Ahmed-i Yesevi halifelerinden Akyazılı Sultan’dan da bahseder. Akyazılı Sultan’ın Hacı Bektaş-i Veli ile Anadolu’ya ulaşan yetmiş büyük evliyadan biri olduğunu Keligra Sultan ile Bursa’nın fethine katılığını akabinde Hacı Bektaş-i Veli müsaadesiyle post sahibi olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca seyahatnamesinde de Akyazılı Sultan’ın menkıbelerine uzunca yer vermektedir.

“Horasan’dan 700 Horasan erenleriyle Hacı Bektaş-i Veli, ceddimiz Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi hazretlerinden Anadolu’ya gelmek için izin alıp doğru bu Seyyid Battal Gazî Türbesi’ne gelir. Nice zaman orada ikamet eder. Orhan Gazî ‘Bursa’ dan Hacı Bektaş-ı Velî’yi görmeye bu Seyyid Battal Türbesi’ne gelip Bektaş-ı Veli ile müşerref olur. Bektaş-ı Veli ricasıyla bu Battal Gazî Türbesi’ni Koca Orhan Gazî öyle imar eder ki sanki sağlam bir kale edip 1.000 adet hane halkını iskan ettirip şehir kurar. Hacı Bektaş-i Veli de halifelerinden Pirce Sultan’ı yetmiş fukarasıyla tekkeye şeyh eder. Orada sakin olduğundan hala Bektaşî Tekkesi’dir ki iki yüzden fazla ehl-i sünnet ve’l-cemaat, yalınayak başı kabak maarif erbabı, Allah adamı fakirlik erenlerinden fena fillah (Allah yolunda yok olmuş)”, “lî cübbe ve lî sıvallah (cübbesiz ve herşeyden geçmiş)”dan nice güzel huylu, halim ve selim canları vardır ki “Kafir de olsa ikramda bulunun” mazmunu üzere zengin ve fakir, seçkin ve balk, yaşlı ve gencin gelen gidenlerine bir baş ile bin can ile gönülden hizmet edip mihmandarlık ederler.”(Çelebi, 2011:3/12-14). Evliya Çelebi eserinde Ahmed-i Yesevi den izin alarak Horasan’dan Hacı Bektaş-i Veli ile gelen 700 erin Seyyid Battal Gazi türbesine geldiklerini sonrasında Orhan Gazi’nin Hacı Bektaş-i Velî’yi görmek için bu türbeye geldiğini Hacı Bektaş -i Velinin ricasıyla türbeyi imar ettiğini belirtmektedir. Bu türbe adeta kale gibi sağlam bir yapı olduğunu ve içerisinde 1.000 hanenin yaşadığı bir şehre dönüşmüştür. Hacı Bektaş-i Veli’nin isteği doğrultusunda bu türbeye halifelerinden Pirce Sultan’ı yanındakilerle tekkeye şeyh ettiğini kaydetmiştir. Bu tekke zengin fakir genç yaşlı hatta kâfir dahi olsa ikramda bulunup mihmandarlık ettiğini eserinde detaylı bir şekilde belirtmektedir (Çelebi, 2011:3/12-14).

“Yesevî tarikatinde bir ulu sultan imiş. Hacı Bektaş Velî-i Horasanî’yle Horasan diyarından gelip Bektaş Velî izni ile bu yüksek tepenin üzerinde sâkin olur. Celâl sıfatlı olduklarından ejderha gibi gıj dağından Gıj Dede derlermiş. Himmeti hazır ve nâzır ola. Kanaat sahibî birkaç fukaraları vardır.” (Çelebi, 2011:5/93). Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, Ahmed-i Yesevi müritlerinden olan Tokat’ta gömülü Gıj Dede’den de bilgiler vermektedir. Evliya Çelebi’nin eserinde Ahmed-i Yesevi’nin halifelerinden Zile’de gömülü Şeyh Nusret’ten bahsederken de şunları aktarmaktadır: “Hacı Bektaş ile Horasan diyarından gelmiş, atamız Hoca Ahmed Yesevî müritlerinden Horasan erenlerindedir. Zile Ovası’nda bakımlı ve şenlikli, imaret, mescit ve misafirhaneli büyük bir tekkedir. Yalın ayak başı kabak yetmiş adet fukaraları vardır. Bu bölgenin halkı aziz Şeyh Nusret’e çok inanırlar. Hatta tekkesinin önünde bir büyük eski dut ağacı vardır, bir tarafı çürümüştür. O çürükten bir kıymık koparıp ateşli sıtmaya ve nöbete yakalanan insanlara tütsü etseler Allah’ın emriyle şifa bulur, gayet denenmiştir. Tanrı’nın hikmeti bu güzel ağacın çürüğünü cihan halkı 400 yıldan beri alırlar. Öyle nice kere yüz bin ağaç kalmazdı, ama herkes birer kıymık koparıp ilaç eder, ama Allah’ın emriyle o çürük yeri kaybolup eskisi gibi durur.” (Çelebi, 2011:3/329).

Evliya Çelebi eserinde ayrıca Balkanlarda Delianna’da metfun Demirci Baba’dan ve diğer Ahmed-i Yesevi Derviş ve halifelerinden de bahsetmektedir. Evliya Çelebi, Ahmed-i Yesevi halifelerinin sadece Anadolu topraklarında değil Azerbaycan ve Balkan topraklarında da irşad faaliyetlerini gerçekleştirdiğini ve bunu da vermiş olduğu örneklerle desteklediğini görmekteyiz (Çelebi, 2011:3/345). Çelebi eserinde Baba Sultandan bahsederken, Horasan erenlerinden olduğunu ayrıca Ahmed-i Yesevinin isteği ile Anadolu’yu kendine yurt edindiğini şu ifadelerden anlamaktayız: “Erbain [Kırklar] Dağı’ Erbain Dağı derler, ama yine Bozdağ’a bitişiktir. Bu dergâh içinde Baba Sultan isminde bir er yatmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî ile Horasan’dan birlikte gelmiş bir Horasan erenidir. Horasan erenlerinden büyük atamız olan Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî halifelerindedir ki onların inci tanesi sözleri ile bu Baba Sultan bu yaylayı yurt etmiştir. Bu yaylanın şenlikli olmasının sebebi de budur. Hâlâ tekkesinde 200’den fazla Yesevî Bektaşî dervişleri, can-ı cânânlar vardır. Bütün cihan seyyahları bu tekkede konuk olurlar ve bütün yayla halkı gelip ziyaret edip adak verirler.” (Çelebi, 2011:9/197-198).

Evliya Çelebi eserinde Ahmed-i Yesevi tarikatından Batova Sultan’dan da bahsederek, Belh ve Buhara’da Ahmed-i Yesevi halifelerinden olduğunu Hacı Bektaş-ı Velî ile Anadolu topraklarına geldiğini ve bu bilgiyi de Melek Ahmed Paşanın sadrazamlık görevinden azledilmesi ile Silistin eyaletine amir olduğunu ifade ederken Batova Sultan tekkesi hakkındaki bilgileri aktarmıştır (Çelebi, 2011:5/136). Çelebi

Seyahatnamesi'nde, Çin Osman'dan bahsederken Çin bölgesinden geldiğini ifade ederek Tokat şehrinde gömülü olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Ahmed-i Yesevi'nin yedinci halifesi Emir-i Çin Osman dan bahsederken menkıbelerinde yer vermiştir: “Şeyh Çin Osman hazretleri bu mahallerde bir bakımlı köyde gömülüdür ki Bozok sancağı köylerinden Kırkçukıran Köyü'nde büyük Osman Paşa Tekkesi'nde gömülüdür. Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi atamızın yedinci halifesidir. Çin diyarında bir tahta kalç ile bir yedi başlı ejderi kati ettiğinden Emir-i Çin Osman diye tanındular. Allah sırrını aziz etsin. Hala bütün insanların ziyaret yeridir”(Çelebi, 2011:3/327-328). Ayrıca Evliya Çelebi, Aksaray'da gömülü eş-Şeyh Pertevi Sultan'ın Ahmed-i Yesevi ve tarikatının önemli simalarından olduğunu ifade eder ve şöylele eklemeye bulunur: “Pertevi Sultan Yesevi tarikatında ulu erdir” (Çelebi, 2011:3/262).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Azerbaycan'ın kuzeyinde yer alan Şirvan bölgesindeki Ahmed-i Yesevi halifelerinden Avşar Baba'dan bahsetmektedir. Yesevi anlayışı ile alakalı yüz tane dervişi ile tekkesinde ibadet ve itaat ile meşgul olduğunu eserinde kaydetmektedir: “Büyük atamız Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi hazretlerinin halifelerindedir. Yesevi tarikatı, Acem'de makbul olduğundan yüz adet Yesevi fukarası türbesinde ta'at u ibadetle meşgullerdir. Bu tekkenin nimeti gelen geçen yolculara bolca dağıtılır ki berkesin ziyaret ettiği yerdir. Bu şehrin çoğunluğu Hanefî mezhebinden Sünnilerdir. Zira Şirvan eyaletidir. Yetmiş seksen sene Osmanlılar mutasarrıf idi” (Çelebi, 2011:2/337).

Hoca Ahmed-i Yesevi'nin izni dâhilinde Hacı Bektaş-i Veli ile Anadolu'ya gelen Piri Dede, Merzifon'a yerleşerek çoğunlukla hamamlarda yatan ilahi cezbeye kapılmış arifî billah biri olduğunu Orhan Gazi'den Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar ki süre zarfında varlığını koruduğunu ifade etmiştir: “Bektaş-i Veli ile Horasan'dan Ahmed-i Yesevi'nin izniyle Rum'a gelip Merzifon'un kuzeyine yerleşen, genelde hamamlarda iskân eden meczub-i Huda bir arif-i billah kimseydi. Tekkesi Osmancık'ta Koyun Baba Tekkesinden daha büyük bir binaya sahipti. Her gece tekkesinde iki-üç yüz insan konaklardı. Ve Aziz hazretlerinin nur ile dolu kubbesine girip bir Yasin-i şerif okuyup ruhaniyetinden istidat talep ettik” (Çelebi, 2011: 2/480).

Horasan erenlerinden olan Şeyh Hazret-i Abdâl Murad, Bursa fethinde bulunmuş ve eserde kendisiyle ilgili şu bilgiler aktarılmıştır: “Bursa'ya bakan yeşillik ve gölgelikler içinde bir gezinti ve dinlenme yeri olan Âl-i Abâ Tekkesi, yani Bektaşî Tekkesi'dir. Yalınayak başı kabak, güçlü kuvvetli, İlâhî aşk ile ciğeri yanık, sinesi kebab olmuş canlar vardır ki dinlenmeye ve geçmeye varan canlara can u gönülden hizmet ederler. Nur dolu türbesi içinde bir kalıcı var ki

*üç arşın gelir. Sultan Ahmed bir arşın kadarını kesip uğur getirsin diye bazıneye götürmüştür”* (Çelebi, 2011:1/19,59).

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde Ahmed-i Yesevi fukarasından müçtehid-i evliya, münferidi asfiya tabiriyle ifade ettiği Abdal Musa ile ilgili Horasan bölgesinden Hacı Bektaş Veli ile Anadolu’ya zuhur ettiğini, sayısız keşfi olduğunu, kerametlerinin de toplum tarafından bilindiğini ifade eder: “*Horasan’dan Hacı Bektaş ile Anadolu’ya geldi. Nice yüzlerce kerametleri görülmüştü. Bunlardan biri: Geyikli Baba’ya kor olmuş ateşi pamuk içine sarıp işaretli hediye gönderir. Geyikli Baba da onlara süt gönderir. İşaret odur ki; Sen ateşle pamuğu barıştırdın ise ben de balıs süt elde edilen vahş geyikleri terbiye ettim, at gibi binip ve sütünü yiyip kullanırım işaretini etti. Hakikaten ikisi de o zamanın gerçek erleridir. Bursa da bir tekke de yatmaktadır”* (Çelebi,2011:19,59). Çelebi ederinde Ahmed-i Yesevi’nin yolunu devam eden Geyikli Baba Sultan ile ilgili “Fukara-yı Yesevi’den” ifadelerini kullanarak Azerbaycan’ın Hoy şehrinde olduğunu ifade etmektedir. Orhan Gazi ile sefere katılmıştır. Kabri Bursa’da olan Geyikli Baba’nın tekkesi Orhan Gazi yapısı olduğunu ifade etmektedir: “*Geyikli Baba Yesevî fukaralarından olup Azerbaycan şehirlerinden Hoy-ı hüsn-hâydandır. Büyük dağlarda vahş sığınlara binerdi. Orhan Gazî ile sefere gidip at tanlası gibi bir tavlâ sığınlara var idi. Yüklerini bile vahş ceylanlara yükletirdi. Bursa’da İç kale içinde Hünkâr Sarayı yakınında uzun bir ağaç dikmiştir. Hâlâ göklere boy uzatmış büyük bir ağaçtır. Mübarek kabri Bursa şehri içindeki mahallesinde büyük bir tekke dir ki Orhan Gazî yapısıdır. Sırrı mukaddes olsun”* (Çelebi, 2011:1/19,58-59).

Evliya Çelebi eserinde Ahmed-i Yesevi geleneğine bağlı Karaca Ahmed Sultan tekkesi yakınında gömülü Asumani Dede isminde bir dervişin Yavuz Sultan Selim’i Şah İsmail’e karşı yüreklendirdiğine yer vermiştir: Asumani Dede “*Yesevî tarikatından meczup bir kimse imiş. Devamlı göklere bakarak konuşur ve çeşit çeşit hâlleri görülür bir kimse imiş. Selim Han İran’a yönelince, “Yürü Selim, İsmailî imamlar yoluna çıldır çıldır demeden kurban edip her şeyin gavrına var”* diyerek yönlendirdiğinden bahseder. Gerçekten Selim Han, Şah İsmail’i Çıldır sabrasında bozup askerini kılıçtan geçirir, Sultan Gavrı üzerine gidip onun da gavrına erip Mısır’ı fetheder. Asumânî Dede’nin sözleri gerçekleşir. Kendisi Karaca Ahmed Sultan Tekkesi yanındaki kabrinde gömülüdür” (Çelebi, 2011:1/437).

Evliya Çelebi İstanbul’un fethini anlatırken şu ifadelerle de yer vermektedir: “*Horosî Dede Unkapanı’ndan sarıldı. Unkapan’na onun için Hozrozkapısı derler. Kapının dış eşliğinden içeri girerken sol tarafında tâ üst eşği üzerinde bir horoz resmi vardır. Onun için Hozrozkapı da derler. Horosî Dede Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin dervişlerinden olup Hacı Bektaş-ı Veli ile Horasan’dan geldi. Yaşlı bir zât olup. Fatih ile İstanbul’a gelirken İslâm ordusu*

*içinde gece gündüz yirmi dört saatte saat başı horoz sesi çıkartıp "Kalkın ey gafiller" diye gazileri uyandırdığı için Horoz Dede derlermiş. Merhum dedemiz Yavuzer, gayet inandığı için bunların şerefliyetine Unkapanı'nın iç yüzünde bir cami yapmıştır ki hâlâ Sağrıcılar Çarşısı içinde Yavuzer Camii ve mahallesi derler. Daba sonra Horosî Dede Horozkapağı dibinde ölünce merhum dedemiz Unkapanıkapısı dışında cadde üzerinde bir soffada gömüp yanında bir abdesthane muslukları yaptı, hâlâ halkın ziyaret yeridir"* (Çelebi, 2011:1/61).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Sultan Koçu Baba'dan da bahsetmektedir. Hacı Bektaş-i Veli'nin halifelerinden olduğunu ve Bektaşî tarikatından olduğunu ifade etmektedir. Türkmenlerin Sultan Koçu Baba'ya inandıklarını ve onun yolundan gidildiğini eserinde belirtmiştir (Çelebi, 2011:2/502-503). Ayrıca Kemikli Ali Baba isminde bir erenden de bahsetmektedir. İfadelerine başlamadan Hacı Bektaş Veli'nin Osmanoğlu devletine nizam ve intizam verdiğini de eklemektedir. Evliya Çelebi Kemikli Ali Baba'nın çok hünerli bir er olduğunu kaydeder. Ayrıca Hacı Bektaş Veli Ali Baba'ya: "Var Ali Baba, Üsküdar ile Gebze arasında bir tepelik vardır, bu ateş ile bu pembeyi (pamuk) bu hokka ile götür. Tâ ki o tepe üzerine vardığında ateş pembeyi yaktığı yer senin dâr-ı bâkî makamındır, orada sakin ol" (Çelebi, 2011:2/540) şeklinde nasihatlerde bulunduğunu ifadelerine eklemektedir.

Evliya Çelebi, eserinde Mehmet Şah Dede'den de bahsetmektedir. Hacı Bektaş-i Veli ile Horasandan gelerek Kızılırmak geçidine yerleştiğini ve Yıldırım Han zamanında vefat ettiğini kaydeder. Türbesinin bakımlı ve büyük olduğunu onun emri üzerine hem zenginlere hem de fakirlere nimetlerinin bol bol dağıttığını anlatır. Ayrıca yüz tane Bektaşî dervişin bulunduğunu bunun yanında aşıkların ve gönüllü yaralı dervişininde bu türbede yer aldığını eserinde kaydetmektedir (Çelebi, 2011: 2/545).

Hazret-i Kademli Baba Sultan hakkında Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde şöyle yer vermiştir: "Hacı Bektaş-i Veli hizmetiyile tâ Horasan'dan birlikte Anadolu'ya gelmiş Fağfur diyarı toprağında Kozak kavmi kölelerinden bir yanmış yakılmış köle, Ehl-i Beyt muhibbi şanlı bir Allah dostu kimse imiş. Bektaş-i Veli'nin fakirlik cihazi vaslalarma vasıl olup tuğ, alem, def, kudüm ve borusuyla tevhid-i sultanî ederek bu yüksek dağ sığınacak yer ediniş postu sermiştir. Burada 7 sene nice bin canlar andan mezun olmuşlardır. Sonunda Allah sevgisiyle âbiret yurduna yönelmiştir. Her yeri görebilen yüksek bir tepe üzerine fukaraları bu aziz'in cesedini defin ederler. Sultan Çelebi Mehmed Han aziz'in ölümü haberini duyunca Edirne'den dörtına gelip Kademli Baba hazretleri üzerine nur dolu bir kubbe yapar. Tamamen has kurşun ile örtülü bakımlı bir türbedir. Ve bir Bektaşî âşiyani, bir imaret, kiler, mescit ve meydan inşa edip 7 adet köy vakf eder. Hâlâ bakımlı ve şenlikli her yeri görebilen bir Bektaşî Tekkesi'dir. Bütün vilâyet ileri gelenleri

*bu Kademli Baba'ya inanırlar. Adakları gelip gelen giden ziyaretçilere ve yolculara o adaklardan fukaralar nimet çekip hizmet ederler. Nur dolu kubbesi içinde azîzin dört tarafı çerağlar ve şamdanlar ile süslenmiştir. Hatta merhum azîz çobanlık ettiğinden Musa kavalı çalarmış, başları ucunda durur, ulu sultandır. Allah sırlarını azîz etsin” (Çelebi, 2011: 3/491).*

Mumcu Haşan Baba menkıbesinde ise : “Hacı Bektaş-ı Velî bu Haşan Baba'ya bir seccade ve bir balmumu verip, “Var Edirne-i Rum'da post sahibi ol” diye bu Haşan Baba'ya izin verir ve balmumunu yakar. Bektaş-ı Velî yanmış mumu Haşan Dede'ye verince, “Ey Haşan bu aydınlatan mum iki çatal yanar, biri söndüğü yerde Edirne içinde vatan edin. Biri daha söndüğünde orada yer edin” diye destur verir. Adı geçen Haşan Baba Edirne'ye gelip sapak kralla mumunu yakarak gelip bulunduğu nice yüz küffarlar bu muma püf derler ve su serperler, ancak söndüremezler. Nice kötü işli küffâr bu hâli görüp gizlice Haşan Baba huzurunda İslâm ile şereflenirler. Bir gün balmumu Tanrı'nın emriyle kendiliğinden söner. Haşan Dede “Hay ebedî makamımdır” diye orada bir hüzzün kulübesi inşa edip Balaban Baba ve Yatağan Baba ile kırk sene âşik ma'şuk gibi has sobbetler edip kırk birinci senede Yıldırım Han zamanında Mumcu Haşan Baba'nın azîz ömrünün mumu sönüp ebedî evinde yanar. Hâlâ tekkesinde gömülmüştür. Onun için Mumcu Haşan Baba diye ziyaret ederler. Nice yüz kerametleri açık seçik görülmüştür” (Çelebi, 2011: 3/491). Bu menkıbede Hacı Bektaş ile Anadolu'ya gelen erlerin Osmanlı topraklarına nasıl yerleştiğini buraları kendilerine yurt edindiğini ayrıca geleneklerini ne şekilde yerleştirdiğinin örneklerini menkıbelerle sunmaktadır.

## Sonuç

Selçuklular döneminde Anadolu'ya gelen erenlerin büyük çoğunluğu Yesevi dervişleridir. Sarı Saltık, Akyazılı Sultan, Demirci Baba gibi dervişlerin Anadolu ve Balkanlar da yaşayan insanların inançlarının şekillenmesinde önemli katkıları olmuştur. Türkistan'ın piri olan Ahmed-i Yesevi Anadolu toplum hayatı üzerinde bırakmış olduğu etkiyle Anadolu'nun manevi fatihi olarak ilim payesini hak eden önemli bir tasavvuf önderi olmuştur. Bunu ise halifeleri ve hikmetleri ile başarmıştır. Zira Ahmed-i Yesevi Anadolu da hiç bulunmamıştır. Türkistan bölgesinde doğan Yesevilik anlayışı ile İslam dinini bütünleştirip Türk Müslümanlığının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Moğolların Anadolu'yu işgal sürecinde Yesevi şeyhlerinden; Hacı Bektaş Veli, Sarı Saltuk, Barak Baba gibi Türk sufileri Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde önemli rol oynamışlardır. (Kafesoğlu, 1985:160; Köprülü-Babinger, 1996: 48).



Türkistan bölgesinde Ahmed-i Yesevi geleneğini tam olarak Anadolu'ya taşıyan Hacı Bektaş-i Veli olduğunu Evliya Çelebi Seyahatnamesinde vermiş olduğu örneklerden anlaşılmaktadır. Hacı Bektaş-i Veli, Ahmed-i Yesevi'nin halifelerinden Lokman Perende'den almış olduğu tasavvufi anlayışı Anadolu ve Balkan coğrafyasına taşıyarak bu toprakların sosyokültürel hayatına önemli katkıları olmuştur. Moğol istilası nedeniyle Anadolu'ya gelen dervişler, göçleri sürecinde Anadolu topraklarında bulunan Hacı Bektaş-i Veli Moğolların Selçuklu topraklarında meydana getirmiş oldukları buhran sürecinde halkın güvenli ve huzurlu bir limanı olmuştur. (Akkuş, 2013:154; Barthold, 2004: 123-184 ). Köseadağ Savaşı sonrasında meydana gelen Moğol hâkimiyeti sürecinde Hacı Bektaş-i Veli, İlhanlılara yakın bir tasavvuf anlayışı gütmemiştir. Moğol hâkimiyeti döneminde yaşanan zulüm karşısında Hacı Bektaş-i Veli ve müritleri Türkmenleri kucaklayan bir anlayış içerisindedir. İlhanlı hâkimiyetinin son bulmasıyla da Türkmenler arasında büyük bir nüfuz ve itibar kazanmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde açık bir şekilde görmekteyiz ki Hacı Bektaş-i Veli ve halifelerinin Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişim sürecinde önemli rol almışlardır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Sarı Saltuk'un diğer bir ismi Muhammed Buhara'yı Hacı Bektaş -i Veli'ye yardım için gönderen Ahmed Yesevi'nin 700 asker ile Anadolu'ya gönderdiğini eserinde detaylı bir şekilde yer vermiştir. Balkanlarda yaşayan Türkmen halkların ve gayrimüslimlerin İslamiyet'i bilmelerine rağmen ancak tam olarak yaşamamaları eski geleneklerini devam etmeleri hasebiyle Hacı Bektaş-i Veli'nin Sarı Saltuk'u bu bölgeye gönderip İslamiyet'le şerefliendirmesini ve bu bölgenin fethini gerçekleştirip burayı kendilerine yurt etmelerini istediğini Seyahatnamede açık bir şekilde belirtmiştir.

Bektaşî halifeleri sadece Anadolu topraklarında değil, Azerbaycan ve Balkan topraklarında da irşad faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Seyahatname de Hacı Bektaş-i Veli ile Anadolu'ya gelen Akyazılı Sultandan, Gıgıj Dede'den, Baba Sultan'dan Batova Sultandan, Çin Osman'dan, Pertevi Sultan'dan, Piri Dede'den yine Bursa'nın fethinde bulunan Abdal Murad'dan ve Abdal Musa'dan, Şah İsmail'e karşı Yavuz Sultan Selim'i yüreklendiren Asumani Dede'den, Horosi Dede'den bahsederek Osmanlı'nın kuruluş dönemi öncesi ve sonrasında sosya-kültürel hayata katkılarının yanı sıra siyasi ve askeri desteklerinin olduğunu söyleyebiliriz.

Selçuklu devlet döneminde Anadolu'daki siyasi olaylar olduğu kadar fikri, kültürel hareketlerde sonraki dönemleri önemli ölçüde etkilemiştir. Selçuklu döneminde oluşan kurumlar kendinden sonraki dönemlerinde de zeminini oluşturduğu gibi mezhep anlayışı, medreseler, dini kurumlar ve tasavvufi hareketler yol gösterici ve belirleyici özelliğe sahip olmuşlardır. Bu açıdan Selçuklu dönemindeki Anadolu, tasavvufi hareketler ve bu hareketlerin temsilcilerini tanımak dönemi ve sonraki gelişmeleri anlamak açısından önemlidir. Bu dönemin tasavvufi hareketlerini derinlemesine incelemek ve konunun daha iyi kavranması amacıyla tasavvufun doğuşunu ve Anadolu topraklarına nasıl girdiğini ve nasıl şekillendiğini bilmek gerekir. Tasavvuf ve tarikat hareketleri ve bu alandaki düşünceler birden bire olmamış, bulunduğu şekle bürünmemiştir. Her düşüncenin oluşmasında, şekillenmesinde, coğrafyanın, kültürün, sosyal etkileşimin ve tarihin büyük bir etkisi vardır. Yüzyıllardan beri kendi kültürleri ve gelenekleri ile yaşayan birçok halk İslamiyet çerçevesine girmesi ile birçok noktada farklılıklar meydana gelmesi söz konusu olmuştur. Bu çalışmamızda Evliya Çelebi Seyahatnamesini baz alarak Anadolu'nun nasıl şekillenip tasavvufi temellerin atıldığını ayrıca bu halifelerin, dervişlerin, şeyhlerin sadece Anadolu'da dini misyonlarının olmadığını birer savaşçı olarak fetihler aktif olduklarını belirtmeye çalışılmıştır.

# KAYNAKÇA

- AKBIYIK, Nihat. “Fütüvvetin Türk Esnaf Zanaatkarlar Sistemine Etkileri”, *Birey ve Toplum Dergisi* 9/18.
- AKKUŞ, M. (2013). “Hacı Bektaş-ı Veli'nin Moğol Tahakkümüne Bakışı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 66.
- AKTAN, Ali. (1993). “Künhü'l-Ahbar'a Göre Ahmed Yesevi ve Anadolu'daki Halifeleri”, *Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu (26-29 Mayıs 1993) Bildirileri*, Kayseri.
- AŞIKPAŞAOĞLU. (1992). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, neşr. Hüseyin Nihal Atsız, İstanbul: M.E.B Yayınları.
- BARKAN, Ömer Lütfi. (2015). “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri” *İnsan ve İnsan Dergisi*, S. 5.
- BARTHOLD, V.V. (2004). *Orta Asya Türk Tarihi Dersleri*, çev: Hüseyin Dağ, Ankara: Çağlar Yayınları.
- BATUTA, Ebu Abdullah Muhammed İbn. (2010). *İbn Battata Seyahatnamesi*. Cilt. I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,
- CAHEN, Claude. (1986). “İlk Ahiler Hakkında”, çev: Mürsel Öztür, *Belleten*, 50/197.
- CAMİ, Abdurrahman. (1998). *Nejabatü'l Üns, Evliya Menkıbeleri*, terc. Lami Çelebi, haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, İstanbul: Marifet Yayınları.
- ÇAĞATAY, Neşet. (1982). “Anadolu'da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”, *Belleten*, 46/182.
- ÇELEBİ, Evliya. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. Cilt 10. Haz. Seyid Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÇETİN, Osman. (1990). *Anadoluda İslamiyetin Yayılışı*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- DEMİRCİ, Mehmet. (1994). “Tarihten Günümüze Ahmed Yesevi”, *Türk Yurdu Dergisi*.
- ERASLAN, Kemal. (1989). “Ahmed Yesevi”, *D.İ.A. C.2*.
- ERSOY, Arif. (1996). “Hoca Ahmed-i Yesevi'nin Sosyal Yapılanmaya Yönelik Yaklaşımları”, *Ahmed-i Yesevi Hayatı Eserleri, Tesirleri*, İstanbul.
- FAKİH, Ahmet. (1974). *Kitabu Ensaf-ı Mesacidi's -Şerife*. Yayımlayan Hasibe Mazoğlu, Ankara: TDK. Yayınları.
- GELİBOLU, Mustafa Ali. (1997). *Kitabü'l Tarib-i Künhü'l Ahbar* Haz. Ahmet Uğur Ahmet Gül. Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 No'lu Nüshalara Göre, Kayseri.
- GÜLERER, Salih. (2014). *Hacım Sultan ve Menakıbnamesi*. İstanbul: AKY Yayınları.
- KAFESOĞLU, İbrahim. (1985). *Türk İslam Sentezi*. İstanbul: Aydınlar Ocağı.
- KAVAK, Abdulcebbar. (2017). “Hoca Ahmed Yesevi ve Yunus Emre'nin Türklerin Tasavvufi Kültürüne Katkıları”, *Universal Journal of Theology* 2 (2).
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1916). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- KÖPRÜLÜ, Fuat. (1998). “Ahmed-i Yesevi, *İ.A.*, Cilt. I. İstanbul.

- KÖPRÜLÜ, Fuat. (2020). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1916). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat. (1939). “Mısırda Bektaşilik”. *Türkiyat Mecmuası*, S.6.
- KÖPRÜLÜ-BABİNGER, Fuat, Franz. (1996). *Anadolu’da İslamiyet*. çev: Ragıp Hulusi, İstanbul: İnsan Yayınları.
- KÖPRÜLÜZADE, M. Fuat. (1925). “Bektaşiliğin Menşe’leri” *Türk Yurdu Dergisi*, S. 8.
- MAZIOĞLU, Hasibe. (2000). “Ahmed Yesevi’nin Anadolu’ya Attığı Ateşli Eğsi” *Yesevilik Bilgisi*, Haz., Cemal Kurnaz - Mustafa Tatcı, Ankara.
- Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli. (2019). *Vilayet-name*, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- MERT, Hamdi. (2000). *Hünkar Hacı Bektaş Veli*, , Ankara: Bilig Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2002). *Türkiye’de Tarihin Saptırılması Süresince Türk Süfiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZKÖSE, Kadir. (2008). *Anadolu Tasavvuf Önderleri*. İstanbul: Ensar Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, Mürsel. (2020). *Anadolu Erenlerinin Kaynağı Horasan*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- RUMİ, Ebü’l-Hayr-ı. (1990). *Saltuk-name I-III*, Haz. Şükrü Haluk Akalın, Ankara: Kültür Bak. Yay.
- TAESCHNER, Franz T. (1953-1954). “İslam Ortaçağında Futuvva”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4.
- TOGAN, A.Zeki Veli. (1981). Togan, *Umumi Türk Taribine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- TÜNER, O. (1996). “Hoca Ahmed-i Yesevi’nin Türk-İslam Tarihindeki Yeri ve Tasavvufî Şahsiyeti”, *Ahmed-i Yesevi Hayatı Eserleri Tesirleri*. (M. Şeker, N. Yılmaz, Haz.) İstanbul: Seha Neşriyat.
- YAMAN, Ali. (2015). *Pir-i Türkistan Ahmet Yesevi*. İstanbul: Yedinci Kapı Yayınları.